

УДК 37.035.6:355.23

В. І. Мірошніченко,

кандидат педагогічних наук, докторант

(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького)

ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПІВ АНДРАГОГІКИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОФІЦЕРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ НАДПСУ

Стаття присвячена обґрунтуванню доцільності використання принципів андрагогіки для підвищення патріотичної культури офіцерсько-викладацького складу Національної академії Державної прикордонної служби України як умови реалізації системи патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників. Автор виділяє принципи андрагогіки, які, на його думку, варто покласти в основу педагогічного забезпечення зазначеного процесу.

Виховання передбачає певну організацію життя курсантів, їхнього навчання, відпочинку та залучення до виконання норм і правил, щоб сформувати звичні норми поведінки. Патріотичне виховання, особливо на початку навчання в академії, розпочинається з показу взірця патріотичної вихованості самими офіцерами та викладачами. Важливим виховним моментом є створення у курсантів позитивного ставлення до тієї чи іншої форми поведінки, якого досягають наочністю, образністю, емоційним ставленням самого педагога до того, що він дає під час проведення занять та заходів, під час спілкування. Головним організатором патріотичного виховання в умовах навчання в академії виступає офіцер-вихователю – командир. Він виступає як посередник між державою і курсантами. Завдання офіцера, який виступає від імені Вітчизни, допомогти майбутньому офіцеру-прикордоннику (кожному окремо) знайти сенс життя, позбавитись від песимізму, повірити у свої власні сили, подолати перешкоди, що стоять на шляху їх взаємовідносин із макросвітом з приводу реалізації духовних та матеріальних потреб, тобто досягти як усвідомлення, так і виконання патріотичного обов'язку перед Батьківщиною. Відтак, процес патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників варто розглядати як взаємодію офіцерсько-викладацького складу і курсантів, в якій поведінка одних обумовлює визначення дій інших. Звідси виховні дії мають двобічний характер і об'єктивно слугують виконанню педагогічних цілей через вираження елементів патріотичної культури офіцерсько-викладацького складу в цій системі.

Під час дослідно-експериментальної роботи нами була виявлена пряма залежність між наявністю у офіцера-вихователя патріотичної культури (її рівнем) та його здатністю ефективно організовувати патріотичне виховання курсантів. Це спричинило виділення як однієї з умов реалізації системи патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників підвищення рівня патріотичної культури офіцерсько-викладацького складу академії.

Для розкриття сутності та специфіки особистісно-розвивальної орієнтації процесу вдосконалення професіоналізму педагогів Н. Протасова пропонує використання андрагогічного підходу [1]. Є. Мандрик використовує цей підхід у системі післядипломного педагогічного забезпечення професійної діяльності інженерно-технічного персоналу Державної прикордонної служби України [2]. Але названі (та інші) автори не ставили перед собою завдання спеціального дослідження значення реалізації принципів андрагогіки з метою патріотичного виховання курсантів загалом та зокрема підвищення патріотичної культури офіцерсько-викладацького складу.

Метою статті є обґрунтування доцільності використання принципів андрагогіки для підвищення патріотичної культури офіцерсько-викладацького складу Національної академії Державної прикордонної служби України як умови реалізації системи патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників.

Аналіз наведеної наукової літератури, проведене дослідження свідчать, що доцільним є використання положень андрагогіки з метою підвищення рівня патріотичної культури офіцерсько-викладацького складу НАДПСУ.

Андрагогіка – теорія навчання дорослих, яка вивчає специфічні закономірності засвоєння знань і вмінь дорослим суб'єктом у процесі навчальної діяльності, а також особливості керівництва останнього з боку професійного педагога [3: 176].

Становлення андрагогіки пов'язане з іменами таких учених світу, як М. Ноулз, Р. Сміт, П. Джарвіс, Т. Тен Хаге, Л. Турос. Основи вітчизняної андрагогіки були закладені Б. Ананьєвим, А. Колесниковим, Н. Протасовою. У часи незалежної України різні аспекти проблем андрагогіки висвітлювались у працях таких учених, як С. Гончаренко, Н. Бібік, В. Дивак, І. Зязюн, Т. Сорочан, Є. Мандрик.

За С. Гончаренком, андрагогіка – це педагогіка дорослих, одна з педагогічних наук, яка займається дослідженням проблеми освіти, самоосвіти й виховання дорослих [4: 25].

Метою андрагогіки є відкриття нових технологій освіти, самоосвіти, виховання та вдосконалення дорослої людини, інтенсивне впровадження їх у педагогічну практику. Андрагогіка здійснює давню формулу освіти: *non scholae, sed vitae discimus* – навчання не для школи, а для життя.

У широкому розумінні андрагогіку можна розуміти як науку особистісної реалізації людини протягом усього її життя. Відомо, що частина людей реалізуються у молодому віці. Але більшість розкриває свій потенціал поступово, накопичуючи знання, досвід, уміння і навички протягом усього життя. Андрагогіка сприяє такому розкриттю особистості, допомагає реалізувати приховані можливості. На відміну від традиційної педагогіки основним положенням андрагогіки є положення про провідну роль у процесі навчання не того, хто навчає, а того, хто навчається. Той, хто навчає, лише надає допомогу щодо виявлення та систематизації особистого досвіду останнього. У такому випадку відбувається заміна пріоритетності педагогічних методів. Замість лекційних методів передбачаються практичні заняття, як правило експериментального характеру, дискусії, ділові ігри.

Дослідники підкреслюють активність, самостійність дорослої людини в навчанні, її прагнення максимально враховувати власний життєвий, соціальний, професійний досвід. Доросла людина навчається свідомо і вмотивовано, щоб розв'язати важливі для неї професійні проблеми, тому набуті знання і вміння негайно застосовуються на практиці. Провідна роль у власній освіті належить самому фахівцеві; навчання має враховувати індивідуальні особливості того, хто навчається, відповідати його освітнім потребам і стимулювати зростання цих потреб [2: 30].

Парадигма, яка може бути основою моделювання освітніх програм для дорослих, за словами Л. Лесохіної, полягає в забезпеченні зв'язку освіти і діяльності [5: 69].

Дослідники зазначеної проблеми переважно зосереджують увагу на діяльності освітніх закладів для дорослих, більшість з яких реалізують ресурсну оптимізацію, яка оцінюється за сумою витрат на забезпечення процесу навчання [6: 23]. У нашому дослідженні ми звертаємо увагу на виховний аспект педагогічного процесу, розглядаючи підвищення патріотичної культури офіцерсько-викладацького складу як складову системи патріотичного виховання та цілісної виховної системи вищого військового навчального закладу.

Як показало дослідження, у масштабі академії підвищення патріотичної культури офіцерсько-викладацького складу здійснюється на навчально-методичних зборах, міжкафедральних нарадах, науково-методичних нарадах, конференціях, культурно-масових заходах, у системі професійної підготовки. Загалом ці форми допомагають командному та викладацькому складу відновлювати і розширювати патріотичні знання, створюють у них позитивну мотивацію до пошуку ефективних засобів впливу на курсантів, сприяють формуванню патріотичної спрямованості всієї діяльності, розвитку патріотичного мислення та підвищенню патріотичної культури загалом. У той же час не завжди враховуються принципи андрагогіки. На думку більшості офіцерів, які брали участь в експерименті, однією з проблем є ігнорування принципами андрагогіки в процесі проведення заходів, спрямованих на підвищення як патріотичної культури офіцерів-прикордонників, так і їх загальної культури загалом. Понад 45 % опитаних офіцерів відзначили, що навчання офіцерів часто проводиться без урахування їх життєвого, професійного досвіду, рівня їх патріотичної культури.

Виявлена під час дослідження тенденція щодо прямого взаємозв'язку між патріотичною культурою офіцера та його фаховим становленням як педагога також створює підстави стверджувати, що однією з умов підвищення його патріотичної культури є урахування основних чинників фахового становлення, які є відображенням андрагогічного підходу.

Для максимально ефективного досягнення цілей андрагогіки необхідно провести поділ на певні вікові категорії (покоління). Соціальна наука виділяє такі три вікових категорії: до 25 років, від 25 до 45 років, після 45 років. Оскільки офіцери перебувають на службі приблизно до 45 років, середній вік викладачів з числа цивільних осіб від 30 до 50 років, то, ведучи мову про офіцерсько-викладацький склад НАДПСУ, ми розглядаємо в основному перші дві категорії. Ці категорії не завжди, в силу певних обставин, співпадають з професійним віком (досвідом). Тому, на нашу думку, говорячи про офіцерсько-викладацький склад академії, доцільно використовувати поділ на молодих та досвідчених офіцерів і викладачів. Для першої категорії досвід професійної діяльності складає термін до 5 років. Для другої – більше 5 років. Для першої категорії необхідно створити умови для підвищення професійного рівня, так і рівня культури взагалі (у тому числі патріотичної). Для другої категорії актуальним є розвиток та реалізація потенціалу. Ця категорія, незважаючи на те, що її представники досягли певного соціального статусу, також вимагає постійного навчання адаптивного характеру. Але це навчання є неможливим без взаємодії з першою категорією, під час якої здійснюється взаємне навчання. Кожна доросла людина має певні ментальні моделі, позитивний для неї досвід соціальної поведінки, професійної, патріотичної діяльності. Але в разі застарілості такого досвіду індивідуальні ментальні моделі перестають відповідати суспільним вимогам часу. Патріотичний світогляд офіцерів, викладачів, котрим сьогодні 40-45 років, формувався ще у часи радянської системи освіти, розвивався вже у часи незалежної України. Безумовно, ними було пройдено шлях переоцінки цінностей, що не могло не відобразитись на стані їх патріотичної

культури. До того ж сьогодні є можливість скористатися значно більшою кількістю джерел, ніж це було десять-двадцять років тому.

Розвиток патріотичної культури молодих викладачів залежить багато в чому від усвідомлення мети такого розвитку, від умов, в яких відбувається професійне становлення викладача і водночас розвиток його патріотичного потенціалу. Розвиток патріотичної культури досвідчених офіцерів і викладачів значною мірою залежить від усвідомлення необхідності освіти, самоосвіти та оптимальності форм і методів самоосвіти.

Враховуючи вищесказане, в основу педагогічного забезпечення процесу підвищення патріотичної культури офіцерсько-викладацького складу академії нами було взято такі принципи андрагогіки:

- принцип використання наявного позитивного життєвого досвіду тих, хто навчається. Відповідно, досвід того, хто навчається, використовується як одне з джерел навчання самого учня та його колег;
- принцип коректування застарілого досвіду й особистих установок, що перешкоджають засвоєнню нових знань. Може бути використаний як професійний, так і соціальний досвід, який вступає в суперечність з вимогами часу;
- принцип індивідуального підходу до навчання на основі індивідуальних потреб, з урахуванням соціально-психологічних характеристик особи і тих обмежень, які накладаються його діяльністю;
- принцип рефлексивності, заснований на свідомому ставленні того, хто навчається до навчання;
- принцип затребуваності результатів навчання практичною діяльністю;
- принцип системності навчання. Системність розуміється як систематичність, тобто безперервність або регулярність навчання, причому з урахуванням результатів попереднього навчання і нових потреб у навчанні;
- принцип актуалізації результатів навчання – їх швидке використання на практиці.

Слушним є зауваження Є. Мандрика, що андрагогічна модель є актуальною за виконання таких умов: організація різних видів і форм навчання; різні рівні вивчення; спеціальна підготовка кадрів для андрагогічної системи навчання; методична підтримка; задоволення різних потреб (розширення світогляду; для спілкування; для створення ідеальних умов навколо професійних знань, умінь, навичок; здобуття нових актуальних для професійного росту умінь і навичок) [2: 33]. Також андрагогічна модель вимагає визначення параметрів кінцевого стану знань педагога (тобто того, хто навчається). Для дорослої людини із вже сформованими можливостями до самооцінки ця вимога не завжди є визначальною. Тому важливо, на нашу думку, враховувати особистісні бажання того, хто навчається відносно тематики дисциплін та заходів, призначених конкретно для нього. Крім того, офіцер-вихователі чи викладачі переважно має можливість на власний розсуд обрати рівень кінцевих здобутків за кожною з обраних ним тем.

Таким чином, проведена дослідно-експериментальна робота свідчить про доцільність використання принципів андрагогіки для підвищення патріотичної культури офіцерсько-викладацького складу Національної академії Державної прикордонної служби України як умови реалізації системи патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників.

Зроблені нами в межах статті висновки стосовно доцільності та необхідності використання принципів андрагогіки для підвищення патріотичної культури офіцерсько-викладацького складу НАДПСУ не вичерпують усіх аспектів проблеми. Перспективними напрямками подальших досліджень можуть бути вивчення андрагогічного підходу у викладанні тієї чи іншої окремої дисципліни, у проведенні академічних заходів у системі професійної підготовки офіцерсько-викладацького складу НАДПСУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Протасова Н. Г. Гуманізація післядипломної освіти педагогів / Н. Г. Протасова. – К., 1998. – 151 с.
2. Мандрик Є. В. Система післядипломного педагогічного забезпечення професійної діяльності інженерно-технічного персоналу ДПСУ : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Є. В. Мандрик. – Хмельницький, 2009. – 243 с.
3. Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів : зміст, структура, тенденції розвитку / Н. Г. Протасова. – К., 1998. – 176 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Лесохіна Л. П. Технология обучения взрослых в различных образовательных системах / Л. П. Лесохіна ; [под ред. А. Е. Марона] // Теоретико-методические основы проектирования технологий обучения взрослых. – Т. 4. – СПб. : ИОВ РАО, 2000. – 216 с.
6. Хаджирадєва С. К. Сучасні підходи до управління процесом моделювання освітніх програм для дорослих / С. К. Хаджирадєва // Безперервна освіта в Україні : реалії та перспективи (тематичний випуск). – № 4, 2008. – С. 22–23.

Матеріал надійшов до редакції 28.01. 2011 р.

Мирошніченко В. И. Использование принципов андрагогики для повышения патриотической культуры офицерско-преподавательского состава НАГПСУ.

Статья посвящена обоснованию целесообразности использования принципов андрагогики для повышения патриотической культуры офицерско-преподавательского состава Национальной академии Государственной пограничной службы Украины как условия реализации системы патриотического воспитания будущих офицеров-пограничников. Автор выделяет принципы андрагогики, которые, по его мнению, стоит положить в основу педагогического обеспечения указанного процесса.

Miroshnichenko V. I. The Use of Andragogical Principles for the Commissioned Instructional Staff's Patriotic Culture (State Boarder Service of Ukraine National Academy).

The article is devoted to the statement of reasons directed onto the use of andragogical principles for the commissioned instructional staff's patriotic culture advance (State Boarder Service of Ukraine National Academy) as the condition for the future boarder guards' education. The author emphasizes the andragogical principles that according to her point of view should be accepted as the basis for the pedagogic maintenance of this process.